

3. Делез Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? М. : Институт экспериментальной социологии, СПб. : Алетейя, 1998. 288 с.
4. Горан В. П. Философия. Что это такое? Часть 2. *Философия науки*. 1997. №1(3).
5. Философия города / В. В. Афанасьева, А. Г. Лазерсон [и др.]. Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 2012. 244 с.
6. Горнова Г. В. Философия города. М. : ФОРУМ: ИНФРА-М, 2014. 334 с.

Черняхівська О. М., начальник видавничого відділу,
Національний заповідник «Києво-Печерська лавра», Україна

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ТОМУ «КИЇВ» УНІКАЛЬНОГО ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОГО ПРОЄКТУ «ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ УКРАЇНСЬКОЇ РСР»

29 травня 1962 р. ухвалено постанову ЦК КП України 16/18-з «Про видання “Історії міст і сіл Української РСР”». Проєкт 26-томного видання ІМІС (за кількістю областей та м. Київ) мав бути реалізований до відзначення 50-ї річниці «Великого жовтня» (що, втім, не вдалося зробити – *О. Ч.*) на громадських засадах. До його створення долучали не лише фахівців із відповідних галузей: працівників вищої школи, академічних інституцій – істориків, етнографів, економістів, географів, філологів тощо, але й широку громадськість на місцях, краєзнавців-аматорів. Головну редколегію видання очолив П. Тронько, заступник Голови Ради Міністрів УРСР, а на місцях було сформовано обласні редколегії на чолі з секретарями відповідних обкомів і Київського міськкому КПУ. Головна редколегія затвердила «Методичні вказівки по написанню “Історії міст і сіл Української РСР”» [3]. Основним завданням видання вважали «висвітлення соціалістичних перетворень у містах та селах республіки за 50 років Радянської влади», отже цьому періоду в кожному нарисі мало бути, всупереч історичній логіці, відведено непропорційно більше місця. Щодо порядку виходу томів друком, П. Тронько у 1963 р. стверджував: «Як вирішила Головна редколегія, перший том висвітлюватиме історію столиці республіки – Києва. На початку цього ж тому буде вміщено вступну статтю і дано історико-економічну характеристику УРСР. Послідуюча нумерація томів встановлюватиметься... в алфавітному порядку областей» [3, с. 26]. Проте за кілька років хронологію виходу томів через низку суб’єктивних і об’єктивних причин переглянули.

На засіданні Головної редколегії 4 березня 1965 р. П. Тронько констатував, що робота над Київським томом є незадовільною. Він докоряв заступнику голови редколегії тому, завідувачу кафедри історії СРСР Київського держуніверситету проф. О. К. Кошику: «По м. Києву. Якщо Ви нам, тов. Кошик, зірвете роботу по написанню історії Києва, то ми не зможемо завершити загальну роботу. А тому ставте перед своїми товаришами питання, щоб вони скоріше закінчили написання нарисів» [5, арк. 55-56].

11 серпня 1967 р. Головна редколегія проекту вже вкотре розглянула питання «Про стан підготовки до видання тому “Київ”». Доповідали О. К. Кошик та заступник голови Головної редколегії ІМІС, колишній директор Інституту історії України АН УРСР проф. О. К. Касименко. Зауважили, що підготовка рукопису тому «надзвичайно затяглася», оскільки його мали подати на розгляд ще до 1 травня 1966 р. Зокрема, усе ще тривало написання розділів про культуру радянського періоду, доопрацьовували розділи про Київ доби імперіалізму, жовтневої революції, громадянської війни тощо. Все ще бракувало ілюстрацій, а з наявних фото чимало було незадовільної якості [6, арк.10]. Редколегії тому (передусім складу університетської кафедри на чолі з О. Кошиком) закидався брак «належної організованості і вимогливості» та невживання «всіх необхідних заходів до усунення наявних недоліків у написанні тому, виявлення і підготовки ілюстративного матеріалу». Цікаво, що з первісного тексту протоколу засідання викреслили прізвище голови редколегії В. О. Бойченка, другого секретаря Київського міськкому КПУ, оскільки критикувати партійного функціонера було неpolitкоректно. Рекомендували прискорити роботу над рукописом, ставитися вимогливо до за авторів і контролювати підготовку ілюстрацій. Крайнім терміном завершення роботи над томом визначили 15 вересня 1967 р., аби передати на розгляд у Головну редколегію ІМІС. Редакція історії міст і сіл УРЕ до 25 вересня мала доповісти Головній редколегії про готовність до друку.

Водночас кафедра історії СРСР КДУ мала до 1 жовтня 1967 р. підготувати й подати на розгляд Головної редколегії загальну передмову до тому «Київ», яка б «мала характер передмови до всього видання “Історії міст і сіл Української РСР”». Згодом перенесли крайній термін її написання – до кінця року. Питання про передмову до всього проекту ІМІС розглядали ще раз Головною редколегією 15 липня 1968 р. [7, арк. 21-22, 25-27]. Доповідав О. Касименко, який готував вступну статтю. Він зазначив, що вона вийшла завеликою з наявними у ній «деякими конструктивними неув’язками». Причини цього промовець вбачав у тому, що перша частина вступу подавала загальнореспубліканську характеристику, а друга – основні етапи розвитку міст і сіл, а відтак траплялося дублювання. Він доповів, що автори передмови врахували попередні зауваження колег, дещо перекомпонували текст, знявши окремі смислові акценти там, де для цього, на його думку, не було підстав: «Наприклад, там, де говориться про написання цієї праці, йде мова про славу традицію горьківської ідеї щодо історії фабрик і заводів. Але досвід показує, що до війни ця історія була розвинута слабо, я вже не кажу, що після війни історія фабрик і заводів майже зовсім не розвивалася».

Під час зібрання виявилася певна розбіжність думок присутніх. Цікаві міркування висловив на той час колишній очільник відділу науки і культури ЦК КП України та «партійний» куратор видання, новий завідувач кафедри історії СРСР радянського періоду КДУ Ю. Кондуфор [9, с. 349]. Оскільки П. Тронько вважав за доцільне вступну статтю назвати безпретензійно – «Історія міст і сіл Української РСР», Ю. Кондуфор, загалом підтримавши проект передмови, запропонував: «Мені здається, що треба заголовок зробити такий – «Від

Головної редакційної колегії «Історії міст і сіл України», і почати, що Головна редколегія розглядає том, присвячений столиці Радянської України як головний. І тут ми маємо заявити, чому цей той вважаємо за головний, бо Київ – столиця України, Радянської України, створеної Жовтнем. Сказати, чому історія складається з 26 томів, на яких засадах видається вона. Зробити цю статтю менш поетичною, а більше діловою [...]» [7, арк. 26].

Київський том ІМІС затвердили до друку Головною редколегією 16 вересня й у четвертому кварталі 1968 р. наклад було надруковано.

Ідеологічно-пропагандистські засади усього багатотомного видання «Історії міст і сіл Української РСР» й головніші напрямки репрезентації у ньому питань містознавства й ширше – локальної історії – виразно декларовані у передмові Головної редакційної колегії, вміщеній у томі «Київ», де стверджувалося (всупереч реаліям), що «видання відкривається томом «Київ», у якому висвітлюється історія міста-героя, столиці Радянської України, широко показано його розквіт» [1, с. 12]. Проте відкривав багатотомну серію у 1967 р. том, присвячений Харківській області, ближчий серцю голови Головної редколегії, уродженця Харківщини. До того ж роботу над томом було краще організовано обласною редколегією. Слідом вийшов том ІМІС, присвячений Полтавській області (грудень 1967 р.). Столичний том йшов слідом третім. Отже, Головній редколегії, принаймні для наукової коректності, варто було б скорегувати текст загальної передмови до проєкту. Однак цього, з незрозумілих причин, не сталося. Натомість було зроблено наголос на історично значущій ролі столиці Української РСР Києва – «міста, яке відіграло видатну роль в історії України і всього Радянського Союзу». Зокрема, акцентували на тому, що стародавній Київ за радянської доби перетворився на «один із найбільших політичних, економічних і культурних центрів Радянського Союзу»: «Тут працюють ЦК КП України, Верховна Рада і Рада Міністрів УРСР. Населення міста становить понад 1 400 тис. чол. [...]. У місті діють Академія наук Української РСР та 142 науково-дослідні інститути. Нині Київ переживає нову молодість [...]». Зрештою, цілком слушно сказано про зовнішню привабливість міста над Дніпром, особливо здобуту в післявоєнні роки, коли Київ став «одним з найкрасивіших міст країни і світу» [1, с. 12].

У тексті передмови міститься концентрований перелік ледь не всіх пропагандистських штампів, притаманних радянській ідеології того часу [8, с. 291]: «міста України відіграли велику роль у боротьбі за збереження і розвиток української національної культури, яку намагалися знищити католицьке духівництво і польські феодала та всіляко обмежував і затискував російський царизм»; українські міста були «осередками згуртування прогресивних сил, вогнищами демократичної і пролетарської культури українського народу, що розвивалася в боротьбі проти самодержавства та реакційної поміщицько-буржуазної націоналістичної культури» [1, с. 5-6].

Звично стверджували, що «справжня історія» України розпочалася лише з жовтня 1917 р. Саме тоді, мовляв, у своїй історії український народ здобув національну незалежність й побудував суверенну державу – УРСР. І це

сталося лише завдяки єдності з «російським братом» з наведенням відповідної лєнінської цитати. Й у дусі тієї ж самої парадигми було наголошено: «з перемогою Великої Жовтневої соціалістичної революції почався новий період в розвитку міст і сіл – період їх бурхливого зростання і розквіту» [1, с. 7]. Згадано і про ініціативу О. Горького [1, с. 11], попри критичне ставлення до цього О. Касименка.

Наприкінці передмови від Головної редакційної колегії зроблено акцент ще на одному неприхованому ідеологічному значенні усього видання: «В умовах, коли в світі відбувається гостра боротьба між двома непримиренними ідеологіями – комуністичною і буржуазною, – «Історія міст і сіл Української РСР» стане одним з важливих знарядь боротьби проти ідеологічних диверсій сучасної імперіалістичної пропаганди. Матеріал «Історії міст і сіл Української РСР» переконливо викриває мерзенну, контрреволюційну суть українського буржуазного націоналізму, є засобом у боротьбі проти всіляких спроб буржуазних фальсифікаторів, ревізіоністів спотворити нашу радянську дійсність, підірвати дружбу народів СРСР, братній союз країн соціалізму, інтернаціональну солідарність трудящих світу» [1, с. 12].

Водночас у тексті цілком слушно йдеться про піонерський характер проекту ІМІС, який не мав аналогів принаймні у загальносоюзній практиці творення регіонально-локальної історії: «Багатотомна історія міст і сіл республіки – оригінальне видання. Практика радянської та й світової науки ще не знає подібної спроби, коли б було поставлене завдання створити фундаментальну працю про історію міст і сіл великого народу» [1, с. 10].

Значно стриманішою й лаконічнішою була передмова редколегії Київського тому, хоча й написаної у звичних радянських пропагандистських канонах. Повідомлялося, що «Столиця Радянської України – Київ – одне з найстародавніх міст нашої країни, має велику і славну історію. В даному томі автори прагнули розкрити історичні умови виникнення древнього Києва, показати джерела формування населення міста у різні історичні епохи, його соціально-економічний розвиток у період феодалізму і капіталізму, майнове і соціальне розшарування населення Києва, поглиблення класових суперечностей і розвиток класової боротьби [...]. Головну увагу приділено зростанню і бурхливому розвитку Києва у радянський період [...]» [2, с. 13-14].

Зазначимо, що т. зв. «феодално-капіталістичні» розділи Київського тому авторства професорів КДУ М. Марченка та Л. Мельника відповідали рівневі вишівсько-академічної історіографії того часу і були майже позбавлені пропагандистських штампів. Йдеться передусім про розділи, написані М. Марченком, довоєнним завідувачем відділу в академічному Інституті історії України, першим радянським ректором Львівського університету, політичним в'язнем часів війни й латентно опозиційним до влади київським професором 1950-х – початку 1980-х рр., автором знакових монографій з вітчизняної історіографії та історії української культури. У його нарисах містяться посилання не лише на радянську історіографічну класику й тогочасні дослідження українських істориків (І. Крип'якевича, Ф. Шевченка, М.

Брайчевського, О. Компан), а й на вітчизняну немарксистську історіографію: праці В. Антоновича «Археологическая карта Киевской губернии» (М., 1895), М. Грушевського «Очерки истории Киевской земли от смерти Ярослава до конца XIV века» (К., 1891). Свої тексти М. Марченко проілюстрував фотографіями багатьох київських церков і монастирів (чимало з яких знищив радянський режим у 1930-х рр.), зображенням мозаїки «Дмитро Солунський» з Михайлівського Золотоверхого собору («евакуйованої» до Ермітажу) тощо.

Список використаних джерел

1. Від Головної редакційної колегії «Історії міст і сіл Української РСР». *Історія міст і сіл Української РСР*: В 26 т. / Головна редкол. : П. Т. Тронько (голова) та ін. Київ : Головна ред. УРЕ АН УРСР. Київ / Редкол. тому: В. О. Бойченко (голова) та ін. 1968.
2. Від Редакційної колегії тому. *Історія міст і сіл Української РСР*: В 26 т. Київ / Редкол. тому: В. О. Бойченко (голова) та ін. Київ, 1968.
3. Тронько П. Т. До написання історії міст і сіл Радянської України. *Український історичний журнал*. 1963. № 2.
4. ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України). Ф. 4633. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 1-9.
5. ЦДАВО України. Ф. 4633. Оп. 1. Спр. 14.
6. ЦДАВО України. Ф. 4633. Оп. 1. Спр. 19.
7. ЦДАВО України. Ф. 4633. Оп. 1. Спр. 23.
8. Черняхівська О. До передісторії вітчизняної історичної урбаністики: містознавство у багатотомній «Історії міст і сіл Української РСР». *Регіональна історія України: Збірник наукових статей* / В. Смолій (голов. ред.), Я. Верменич (відп. ред.) та ін. Київ : Інститут історії України НАН України, 2015. Вип. 9.
9. Юркова О. В. Юрій Юрійович Кондуфор. *Інститут історії України НАН України. 1936–2006* / Відп. ред. В. А. Смолій. – Київ : Інститут історії України, 2006. 818 с.

Яковенко Ю. А.,

студентка факультету архітектури, дизайну та образотворчого мистецтва

Фесенко Г. Г., доктор філософських наук, професор

*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, Україна*

КУЛЬТУРА МІСТОПЛАНУВАННЯ КИТАЮ В КОНТЕКСТІ МЕТАЕКОЛОГІЧНОГО УРБАНІЗМУ

Концепція метаурбанізму орієнтує на розгляд міста через практики, що ніби «занурюють» забудоване середовище у природне. Природа визнається невід'ємною компонентою міського ландшафту. В китайській урбаністиці наголошується на діалогічній культурній установці «людина-природа», «місто-природа». Ставлення до природи формує якісно різне розуміння людської ролі, і